

הלכות בתי התפילין

רב דניאל שטיין

א. גמ' מנחות (לד:) - ת"ר לטטפת לטטפת לטוטפת הרי כאן ד' דברי רבי ישמעאל, ר"ע אומר אינו צריך, טט בכתפי שמים, פת באפריקי שמים. ת"ר יכול יכתבם על ד' עורות ויניחם בד' בתים בד' עורות, ת"ל ולזכרון בין עיניך, זכרון אחד אמרתי לך ולא ב' וג' זכרונות, הא כיצד כותבן על ד' עורות ומניחן בד' בתים בעור אחד וכו' ושויין שנותן חוט או משיחה בין כל אחת ואחת, ואם אין חריצן ניכר פסולות. תנו רבנן כיצד כותבן תפלה של יד כותבה על עור אחד וכו', שנאמר והיה לך לאות על ירך, כשם שאות אחת מבחוץ כך אות אחת מבפנים.

ב. בית יוסף (סי' ל"ב סע' ל"ח) - וכתוב בספר התרומה (סי' רה) פירוש שיהיו הארבעה בתים מחוברים יחד מעור אחד או שזא מארבעה עורות ובלבד שיהיו תפורים זה לזה וטוב ונכון לעשותן מעור אחד עכ"ל.

ג. משנ"ב (שם ס"ק קע"ב) - והתיכת עור תפורים יחד מצדד המ"א דחשובים כעור אחד וכ"כ בתשובת ח"ס או"ח סימן ה' שיש להקל בתפורות ואם היו רק דבוקות בדבק מחמיר שם אבל בח"א משמע דה"ה אם הם דבוקות בדבק וכו' וכן נתפשט עתה המנהג במדינותינו ומ"מ לכתחילה ראוי ונכון לעשותו מעור אחד ממש כי יש מחמירין וסוברין דלא מהני בחתיכות תפורות יחד או מדובקות בדבק. ועיין בח"א דעכ"פ צריכין שיהיו הד' בתים פרודות זה מזה ולא יהיו מדובקין ולא כמו שעושים הסופרים שמדבקין ע"י דבק רק שלמעלה עושים סימנים כמו חריץ בעלמא דצ"ע אם להכשיר אפילו בדיעבד דמ"נ אם אנו חושבין ע"י דיבוק עור אחד א"כ אין לנו אלא בית אחת ובתוכו ד' מחיצות דפסול ואם אין הדבק עושה עור אחד ויש כאן ד' בתים עם ד' חריצים דהדיבוק כנפרד דמי א"כ התפילין גופיהו נעשו משתי עורות ופסולים ובאמת טוב הוא שאפילו העושים מעור אחד ממש יהיו תפיליהן פרודות דשמה הדיבוק חבור וכן התפילין של הגר"א היו פרודות.

ד. גמ' מנחות (לה.) - ואמר רב חננאל אמר רב תיתורא דתפילין הלכה למשה מסיני. אמר אביי מעברתא דתפילין הלכה למשה מסיני. ואמר אביי שיי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני, וצריך שיגיע חריץ למקום התפר רב דימי מנהרדעא אמר כיון דמנכר לא צריך וכו'. תנא תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני. אמר רב פפא בתפרן ובאלכסונו. לימא מסייע ליה העושה תפילתו עגולה סכנה ואין בה מצוה, אמר רב פפא מתני' דעבידא כי אמגוזא. [נמק"י (ז. בדפי הרי"ף) - מעברתא. התפירה שבין בית לבית בתפילין של ראש שמעביר חוטי התפירה ממזרח למערב כדאמרינן ושויין שנותן חוט או משיחה בין כל אחד ואחד]. [תוס' (שם) ד"ה תיתורא - הוא העור הנכפל למטה שמכסה פי הבתים והוא בית מושבו של תפילין ונראה כעין דף של גשר ומשמע מתוך פירוש הקונטרס שהבתים והתיתורא הכל מעור אחד ואין נוהגין כן. תוס' (שם) ד"ה תפילין - יש שאין מרבעין אלא במקום מושבן ושמה צריך הבתים מרובעין של ראש כשארבעתן דבוקות וכן בית של יד וקצת היה נראה דלא בעי מרובעות אלא בתופרן ובאלכסונו כמו שמפרש רב פפא]. [רש"י (שם) ד"ה סכנה - שכשיכנס בפתח ויכה ראשו באיסקופה שלא יכנסו התפילין בראשו. ד"ה כאמגוזא - שעור בית מושבם חדוד ביותר אבל עגול כעגיל וכטבעת אימא דכשירה שהרי יש להם בית מושב].

ה. בה"ל (שם סע' מ' ד"ה חריץ) - עיין בח"א דמשמע מיניה דאפילו הנהגין לעשות התפילין ע"י דיבוק הד' עורות אפ"ה מהני בדיעבד אם מדבק לבסוף הד' בתים ביחד ומשייר מלמעלה רק מעט שיהיו החריצין ניכרין אך דמצריך הח"א לזיהר שיהיו החריצין עכ"פ בעצם הבהלת הבתים ולא בהגלאנץ לבד ובתשובת ח"ס סימן ה' משמע דהנהגין לעשות תפיליהן ע"י דיבוק לא מהני אפילו החריצין ניכרות אלא יהיו מובדלות לגמרי ואז יזהר שיהיה ריבוען קיים כי מצוי שע"י ההבדל נאבד הריבוע ומנהג העולם במדינותינו כהח"א וכו' ומ"מ כל י"ש יזהר לכתחלה לעשות הבתים נפרדים וכמו שכתב הח"א גופא דלכתחילה פשיטא דנכון לעשות כן. והנה אם לא יהיו מדובקים כלל מצוי לפעמים שנתקלקל הריבוע בהמשך הזמן עי"ז ע"כ אפשר שטוב יותר שידבק מעט בשיפולי הבית אצל תיתורא בין בית לבית.

ו. שו"ע (שם סע' מ"ב) - תיתורא דתפילין הלכה למשה מסיני, והיינו שישים עור למטה לכסות פי הבתים ונראה כעין דף של גשר הנקרא תיתורא. מעברתא דתפילין, הלכה למשה מסיני, והיינו שעור התיתורא יהא ארוך מצד אחד ויעשה בו המעברתא. כיצד, יחתכנו בשני צדדים שלא תהא רחבה כמו רוחב התיתורא, כדי שיהא ניכר ריבוע התיתורא ובאותה מעברתא עוברת הרצועה ועל שם כך נקראת מעברתא. גם בתפילין של יד יעשה תיתורא ומעברתא. [משנ"ב (ס"ק ר"א) - ואפילו לדעת הסוברים דהבתים צריכים להיות כולם מעור אחד ממש מ"מ לא בעינן שיהא התיתורא והמעברתא עם הבתים מעור אחד אלא אפילו אם הוא עור בפני עצמו כשר וזהו שכתב המחבר שישים וכו'. ומ"מ אם באפשרי טוב להדר גם בזה לצאת דעת המחמירין בזה].

ז. גמ' שבת (קח.) - תנו רבנן כותבין תפילין על גבי עור בהמה טהורה, ועל גבי עור חיה טהורה, ועל גבי עור נבלות וטרפות שלהן. ונכרכות בשערן, ונתפרות בגידן, והלכה למשה מסיני שהתפילין נכרכות בשערן ונתפרות בגידן.

ח. בה"ל (שם סע' נ"א ד"ה יתפור) - שמעתי בשם אחד הגדולים שהזהיר שלא לדבק התיתורא בדבק קודם התפירה דדבק חשיב חיבור כתפירה וכו' וא"כ אפשר דתפירה שאח"כ לא חשיבא כלום וההלכה ל"מ נאמר רק על התפירה ולא על דיבוק וצ"ע בזה.

ט. שו"ע (שם סע' ל"ט) - תפילין בין של ראש בין של יד, הלכה למשה מסיני שיהיו מרובעות בתפרן, ובאלכסונון, דהיינו שיהיו ריבוען מכוון ארכו כרחבו, כדי שיהיה להם אותו אלכסון שאחז"ל כל אמתא בריבועא אמתא נג ותרי חומשי באלכסונוא, וצריך לרבע מקום מושבן וגם הבתים. הגה: אבל גובה הבתים אין להקפיד אם הוא יותר מרחבן וארכן. עשאם מרובעות ואחר זמן נתקלקל רבוען, יש מי שאומר שצריך לרבען.

י. רמב"ם (פ"ג תפילין ה"א) - שמונה הלכות יש במעשה התפילין כולן הלכה למשה מסיני ולפיכך כולן מעכבות ואם שינה באחת מהן פסל, ואלו הם: שיהיו מרובעות, וכן תפירתן ברבוע, ואלכסונון ברבוע עד שיהיה להן ארבע זוויות שוות וכו'.

יא. רמב"ם (פ"ד תפילין ה"ג) - העושה תפלתו עגולה כאגוז אין בה מצוה כלל.

יב. שו"ע (שם סע' מ"א) - אורך ורוחב הבתים וגובהן אין לו שיעור. [משנ"ב (ס"ק קפ"ט) - ומ"מ נכון לחוש לדברי הגאונים שסוברין שלכתחילה לא יעשה אותן קטנים מאצבעיים על אצבעיים והיינו עם התיתורא וכו' ולבד כל אלו מצוי מאוד באלו התפילין הקטנים שפרשיותיהן גרועות עד מאד מצד דחק המקום כאשר בעיני ראיתי הרבה מהם ע"כ השומר נפשו ישמור מהם].

יג. תוס' מנחות (לה.) ד"ה שיי"ן - כתב בשימושא רבה התפילין צורה דשי"ן דימינא ג' רישי ודשמאלא ד' רישי ואי אפיך לית לן בה.

יד. שו"ע (שם סע' מ"ב) - שי"ן של תפילין, הלכה למשה מסיני שיעשה בעור הבתים של ראש כמין שי"ן בולטת מקמטי העור, אחד מימינו ואחד משמאלו. של ימין המניח, של ג' ראשים, ושל שמאל המניח, של ארבע ראשים. הגה: מיהו אם היפך אינו נפסל. [משנ"ב (ס"ק קצ"ג) - דהיינו שמקמט העור במלקט ע"י כפילה שכופל מהעור עד שנעשו סעיפי השי"ן. ולעשותן ע"י דפוס דהיינו שעל הדפוס חקוק שי"ן בולטת ודוחק הדפוס בעור הבית ונעשה תואר שי"ן עיין בט"ז ומ"א דמשמע דלכתחילה טוב למנוע מזה ובכנה"ג בשם תשובת הרמ"ע כתב דזהו יותר הידור וכן המנהג פשוט כהיום לעשותן בדפוס מפני שעי"ז יש לה תואר שי"ן בחוליותיה וזיונה יותר משי"ן המקומטת מהעור].

טו. רמב"ם (פ"ג תפילין ה"ז) - אין עושין התפילין אלא ישראל שעשייתן ככתיבתן מפני השי"ן שעושין בעור.